

NYILVÁNOS ÉLETÜNK

ÉS

A SAJTÓ.

LUBRICH ÁGOSTTÓL.

BUDAPEST,

A I G N E R LAJOS

1874

Nyilvános életünk és a sajtó.

I.

Országrengető hullámzások, milliók üdvét kockáztató vállalkozások, a haza sorsával sorsjátékot űző szédelgés korában, annyi közaggodalom, izgalom és keserűség közepett, nagy gyöngeség lenne a honszerető szívtől egyéni bántalmaztatás miatt érzékenykedni s magát jóra törekvő munkásságában háborgattatni.

E hitemben elég huzamos időn át tűrém azon dongásokat, melyek igénytelen nevemet a journalistika hasábjain nem épen jóakaró szándékkal hangoztatják s berzengo szenvedélyekről értesítenek. De végre is a komoly gondolkodók figyelmeztetése és saját megfontolásom azon gondolatot keltették bennem, hogy tán mégis rendén volna nem annyira az alkalmatlankodó dongókat egy-két fricskával zugba röpíteni, mint inkább azt eszközölni, hogy ha már szellemi elfajulásunk meghozta dudvatermékeit, azokat legalább a talaj némi termékenyítésére használjuk.

Ezen gondolat íratja velem e sorokat.

Azon jobb lelkűek tájékoztatása végett, kik nem elég szemesek még az irodalmi nyegleség fegyvereit mindenkor fölismerni, előre kell bocsátnom, hogy az országos közoktatási tanácsnak nem kersett, hanem megkínált jegyzőségét, minthogy igen kimért időmet eléggé igénybe vevő nagyobb munkával vagyok elfoglalva, meggondolás után az igénytelenségemet kitüntető bizalom iránti tiszteleten kivíii, — mint azt a tanácselnöktől és a hivatalos iratokból kiki megtudhatja — azért vállaltam el, hogy alkalmam legyen a haza jövőjére nézve nagy fontosságú gymnasiumi tanárképezdének szervezete ügyében alapos indokú meggyőződésem érvényesítésére munkálnom, s kijelenttem, hogy ha nem sikerül oly szervezetet vívnom ki a képezdének, minőnek helyességéről meggyőződve vagyok, akkor megköszönöm a megtiszteltetést.

De a képezdét a közoktatási tanács mellőzésével a paedagogia legvilágosabb elveivel ellenkező módon szervezték, mind belsőleg, mind külsőleg.

Azért az elvállalás alkalmával kijelentett föltételhez híven, december hóban beadtam lemondásomat; beadtam annyival inkább, mert a képezde célját meghiúsítva látám, midőn, egyebet nem említve, oly egyént neveztek ki oda mintatanárnak, kit legfőlebb elrettentő például lehetne oda állítani a romlatlan tanárjelelték elé, hogy lássák, minő jellemmé nem szabad nekik kialakulniuk, ha az apa és anya név után legtisztesebb „nevelő” és „tanár” névre méltók akarnak lenni.

S mégis a Pesther Lloyd szerkesztője, kinek mint törvényhozónak is szigorú kötelessége volna csak a jognak és becsületnek adni tért lapjában, bár megígérte volt, hogy a májusi számok egyikében előfordult rágalmak nem fognak ismétlődni, lemondásom alkalmából ismét tért adott az írói erkölcstelenségnek, mely a lap egyik januári számában azt állította, hogy a közokt. tanács által készített középt. törvényjavaslat indokolásának kidolgozása végett kiküldött bizottság csak magán jegyzetéből volt kénytelen dolgozni, mivel hiába kereste a jegyző könyvet, minthogy azt a jegyző nem csinálta meg, hanem csak a kétszeres fizetést húzza.

Szomorú, hogy erre egy közoktatási tanácsos úr adhatta az agyagot a P. Lloyd tudósítójának! Pedig tudnia kellett, hogy a jegyző könyv az ügyrend értelmében nem szokván felolvasatni, hanem csak két tag által hitelesíteni, azt a bizottság nem is kérhette, amint nem is kérte, annyival kevésbé, mert a törvényjavaslat hét folytatólagos ülésben tárgyalatván, a jegyző könyv hitelesítésére csak a hetedik ülés végén küldetett ki a két tag. 2) Tudhatta volna, hogy jegyző könyvben indokolásnak nem, csak határozatnak levén helye, azt a jegyző könyvből akarni kidolgozni senkinek esze ágában sem lehetett, annyival inkább, mert a beadott indoklás felolvasása négy órát vett igénybe. Fordítva, a jegyző kérhette volna a nagyterjedelmű indoklást, hogy azt megemlíthesse a jegyző könyvben. S mégis e nélkül is az utolsó ülés utáni második napon öt ívnyi maga a jegyző által tisztázott jegyző könyv volt a tanácselnök kezében. 3) Tudhatta volna, hogy a jegyző mellé írni volt rendelve, de ő az irodai teendőket maga végezte, ingyen, s így az államnak legalább 200 forintot takarított meg, s így csakugyan munka nélkül húzta a kétszeres napi díjt (?)

Valóban, nagyon elkélne, hogy az illető tanácsos úr, ahelyett, hogy országra szóló tanácsot osztogat, előbb önmagának adjon tanácsot az igazmondás, férfias jellem s többéffélére nézve. Lucus a non lucendo!

E hiteles állítást aztán a magyar lapok néhányába belopódzott hasonszórú pajtások mohón átvették és nemes szívök sugallata szerint commentálták.

Legyen örömük nemes indulataik és szenvedélyeik kitöltésében, de többet az erkölcsi selejt vigyorgásánál ne is kívánjanak: receperunt mercedem. Részemről rágalmaikat, melyek magukon hordják bélyegeket, egy szóra sem méltatom. Azt is sajnálom, hogy a má-

jusiakra e pár szót feleltem: „Diese Behauptungen sind die krassensten Unwahrheiten.” Emberi és tanári öntudatom tiltja, hogy nem eszmék, elvek, hanem önzés, irigység, hiúság és szánandó gőg indította apró érdekharczokba keveredjem s magamat piaczi verekedőkhöz alacsonítsam.

De eszmékért, elvekért tárgyilagosan küzdeni mindig emberi és hazafiúi kötelességemnek ismervén, ez alkalommal azért nyúlok tollhoz, hogy az öntudatos hazaszeretet és a minden országok talpkövéit és támaszát kitevő tiszta erkölcs barátait azon veszélyes közönyre figyelmeztessem, melylyel eddig nyilvános életünk egyik rákfenéje, a sajtó hallatlan garázdálkodásai iránt tanúsítottunk; hogy eszméljenek komolyabban a demoralisatio e veszélyteljes nyilvánulása fölött, míg a'mételynek gyógyszerét lelhetni; sorakozzanak s tiltakozzanak végre. Már maga a sorakozás és tiltakozás is pusztító vihar lesz a nemzet élte fáján rágódó irodalmi férgekre. És ezzel nem szabad sokáig várakoznunk; mert ha minden vetéseinket letarolta a sáskasereg, akkor hasztalan a jajveszéklés.

II.

Ha társadalmi életünk kábító gomolyából kibontakozván, emelkedett pontról nézzük annak jellemző nyilatkozatait: csakhamar rá fogunk jönni, hogy a tenger sírjából megroncsoltan menekült hajó népéhez hasonlítunk, mely még tovább utazandó, járműve kijavításához fogna; de rend, összhangzás egyetértés, nélkül, zavartan sűröforog, lőt-fut idestova, nem tudván, mihez fogjon, vagy hogy kiállja-e még hajója az utat. Mindenki érzi, hogy a kétségbe ejtő állapoton segíteni kell, bár soknak semmi reménye a biztos sikerre, mivel a nép ki van már merülve.

A tenger még nem csillapodott le egészen, az égen még veszfellegek kavarnak, új, meg új viharok kerekedhetnek, s az iszonyú válság újra beállhat. Ahelyett, hogy dologhoz fognának, mindenik megtenné, mint Nelson emberei, kötelességé^ felelélssel töltik a talán rövidke időt s egyik itt, másik ott látja a fő veszélyt, egyik ezt, másik azt a mentő szert ajánlja.

Legtöbben a politika üzését, találóbban mondva, üzemiét tartják az államhajó mentő szerének, egyik ilyen, másik más alakban. Politika ama szörnyeteg, mely minden vérünket s velőnket kiszíja s a nemzet fönmaradhatásának s az egyén igazi boldogságának valódi tényezőit úgy szólván egészen feledteti s minden mást elhanyagoltat velünk. Míg egy részről a tudomány, művészet és műveit társadalom eszméi legfőlebb csak lézengnek közöttünk: addig más részről szabadságot követelünk, de nem a valódit, mely a természetből magát kiküzdő, kiművelt lélek önuralmát jelenti, hanem valami külső, anyagi szabadságot, inkább a quidquid audeiidi libertas-t,

B a külföld nem is ismert liberális intézményeinek hanyat-homlok való meghonosítását, melyek pedig nem általános mértékkel, nem minden nemzetestre szabvák s a mi természetünkhöz és sajátos kivételes viszonyainkhoz sehogy sem illeszthetők. A demokrácia túlságait hangoztatjuk, pedig mind megannyi nagyságos, sőt méltóságos demokráta vagyunk(?)

És mikép üzzük, kérem, e politizálást? Jókora erőtlenséggel, az arra szükséges komoly tudományok és műveltség nélkül, úgy hogy az legtöbbször csak üres szódarálásnak, sörccsarnoki bárgyú bölcselgésnek, csizmadia-politikusságnak illik be. Világpolitikát üzünk, pedig a műveltségnek jóformán csak kezdetén vagyunk; fészünk láthatárát világláthatárnak nézzük, és szavunk a szomszédba sem hallik. Ez amellet, hogy vészteljes, még komikus lelki állapot is. Minmagunkról alkotott Ítéletünk nagy ábránd. S aki ezt szemünkbe mondja s erről lerántja a képzelgés hályogát, azt nem csak nem szeretjük, desőt, ha nagyobb késsel tette a mütétet, üldözzük is és reactionarius hírébe hozzuk. Üzzük a politikát vak indulattal és szenvedélylyel, úgy hogy a pártok szempontjai kizáró mérvesszőül tekintnek az egyének megítélésében. Politikai czélokért minden eszközöz folyamodunk, egymást pelengérré hurczoljuk, mindinkább mélyebbre sülyesztve magunkat és a népet.

48-ban egy bécsi magas állású egyén azt tanácsolta a kormánynak, hogy ne küldjön egy szál embert se a magyarok ellen, hanem hagyja Öket magukra, majd elbánnak ok maguk is egymással s könnyörögni jönnek fel, hogy csináljunk rendet. Sok igaz van e dologban; mert csakugyan a magyarnak nincs veszedelmesebb ellensége, mint ő maga. Jugi impatiens, libertatis incapax! Pártoskodása és természeti hiányának keresztelt, valósággal pedig műveltségi és erkölcsi szomorú állapotát eláruló terméketlensége és emellet legnagyobb, mondhatni ijesztő halandósága az európai népek közt, melyet Weszelovszky az akadémiában oly leverőleg hangoztatott, a halottak felének öt éven aluli kora kevés reményt nyújt a nemzetnek egy második évezredre. Pártoskodása, mely már a többi nemzetiségekre is elragadt, hamisan nemzeti önérzetemnek, büszkeségnek nevezgetett hiúságból, hányavetiségből, sőt részben szánandó gógból ered, mely saját vérét, ha mégoly érdemtelen is, nem tűri maga fölött, holott egy kisujjnyi Beamter előtt, megint csak hiúságból, ugyancsak megtudta hajlítani feszeltő derekát.

Ezen politikai bódulásban aztán sem látunk, nem hallunk. Mintha örökre biztosítva volnánk, és szénánk egészen rendén volna, nem veszszük észre a fenyegetődző zivatarokat; hanem járjuk a boldondját, mihelyt egy kis szabadabb lélekzéshez jutunk. Mint mikor két ellenség gomolyba keveredve mészárolja egymást: úgy viaskodunk mi is egymással, bódultan, nem látva sem előre, sem hátra; pedig közös elleneink elül-hátul ólalkodnak, lesvén a kedvező pillanatot, melyben ránk csaphatnak. Viaskodunk, emésztjük egymást.

holott oly kevesen vagyunk, hogy Széchenyi állítólag ezen szavakra fakadt: „Az apagyilkosnak is kész vagyok megbocsátani, ha megjavul, csak hogy ne kevesbítse fajunkat!”

Iránytű nélkül bolygunk a nagy tengeren, a sorsra bízva magunkat. Széchenyi dicsőült szelleme kijelelte az utat, melyen haladnunk kellene, ki az anyagot, melyből Magyarország lehet. Fel-szólította az akadémiát, hogy csináljon szót a „Klugheit” kifejezésére. Az „ildom” szó megvolt a nyelvben, de kiveszett, mert fogalma, az ez által jelentett tulajdonság is kiveszett volt a nemzetből. Fölélesztették ugyan, de az csak halva járó közöttünk, mert még mindig nem vonása jellemünknek. Midőn ezen, nem mondom, a hazának, hanem a világnak első államférfia oly gyászos véget ért: akkor, mint amolyan tüntetni szerető, de ezen túl ritkán mozduló néphez illik, sittünk, rittünk, sótt mint egy templomban történt, formaliter bog-tünk is; és most ? — Mintha e dicső szellem nem is létezett volna, mintha ő csak tűnékeny fény, hulló csillag s nem központi nap volt volna, melynek rendeltetése állandó világítás és melegítés által életet tartani fen, most a nemzet e nagy Mózese nem is említetik; örökérvényű eszméi nem észleltetnek s még kevésbbé szívleltetnek meg; egészen más utakon járunk, mint amelyeket ő kijelelt.

Rámutatott ugyan nem régiben egy az antik és modern világ valódi műveltségét magában igazi keresztény s ép azért sziklaszilárd erkölcsi alapon egyesítő képviselőnk sas-szeme az Ariadne-fonálra, mely a csalkertből kivezethetne; de úgy látszik, szemünk a hiúság és önzés szította apró érdekharczok por- és füstfellegében már anynyira elgyengült, hogy azt nem is veszszük észre, s a zajban elhangzik az intő szó. Igazi haláltáncz, amit járunk!

Olyanok, kik belátnák, hogy az athenei, spártai és római államot fiai tették nagygyá és döntötték romba, nem fordítva; hogy az erkölcsileg szabad nép a rabigában is szabad; hogy a görög bölcsek azt mondták: Legyetek érényesek és szabadok lesztek!; és nem viszont; hogy tehát nálunk is nem állami viszonyainkban, hanem sokkal mélyebben, erkölcsi és műveltségi állapotainkban vagyis minmagunkban, egyenkint és összesen, rejlik a baj forrása; olyanok, kik, ha ezt belátják, ezen belátásuk szerint a forrás betömésére is vállalkoznának, társadalmi, műveltségi, erkölcsi újjászületésre irányítanak törekvéseiket, olyanok csak fehér hollók. Pedig a népek mostani versenyében az erkölcsi és szellemi fegyverek egyedüli biztosítékai a nemzet egy második évezredének. Erkölcsi hatalom nélkül nem érvényesíthetjük magunkat befolyásos tényezőkké Európa művelt nemzetei között, nem gyakorolhatunk első szülöttségi jogot a tesvénemzetiségek között, hanem beolvasztási kísérleteknek leszünk kitéve, még pedig legelsőben is a német elem által. Mert hiszen a hódítók szomja, mint a történelem ezer esetben bizonyítja, csillapíthatlan levén, a Napoleon által élére állított s általunk vak lelkesedéssel üdvözölt, de magát benne szörnyen megboszuló nem-

zetiségi politika nem fog fele útján megállapodni, a mi szép szemekért csak épen ránk nézve kivételt tenni, hanem győzelmi mámorában talán a nemzetiségi határon túl is kinyújtja karmait; — a német cultura pedig veszedelmesebb hódító a fegyvernél is, főleg ránk nézve, kik magunk készítjük elő útját, midőn a német nyelvet kötelessé teszszük iskoláinkban; midőn az akadémia működéséről saját német közlönyben akarunk számot adni; midőn a közoktatási tanácsban azt halljuk, hogy ha fejünk vesz is bele, be kell hoznunk a német nyelvet.

III.

Valóban, ha csak futólag pillantunk is szét hazai viszonyaink állapotán, nyomban észre vehetjük, hogy aligha volt valaha és valahol a társadalmi életnek komolyabb feladata, mint most hazánkban. Ezen nagy feladat mennél tisztább felfogására kellene honosink mennél nagyobb részének, mennél előbb fölemelkednie; mert proximus ardet ucalegon.

Különösen pedig a hatodik hatalomnak, az irányadásra hivatott sajtónak kellene tiszte iránt kellőleg tisztában lennie. Első sorban ennek volna szent kötelessége, a köznapi kicsinyes érdekeken, önzésen, hiúságon fölülemelkedve, a józan gondolkodás- és öntudatos munkás hazaszeretemben egyesíteni az ezer felé szaggatott honfiak erejét. A sajtónak kellene minden előtt a meddő, pártos politizálás gyűlöletes és minden erőnket megzsibbasztó piaczi csetepatéiről lemondania.

Ha örökérvényű gondolatokat terjesztene, kerülve a sophisták fegyvereit; ha az érzés rendszerét nemesítené és az akaratot a jó, igaz és szép felé irányozná: akkor szert tehetnénk lassankint igazi tudományra és művészetre, erkölcsi érzékre; akkor a jóformán egészen hiányzó művelt társadalom és közvélemény is meg kezdene alakulni; s ezek alapján aztán egy reálisabb politikát láthatnánk kifejlődni a mostani ábrándos, vagy nem tudom minő helyett; s így a nemzet mostani válságos helyzetéből kiszabadulna, újjá születhetnék. Minden előtt a sajtónak kellene e tekintetben tájékoztatónak, iránytűnek lennie.

Azonban igen-igen lehangoló, majdnem kétségbe ejtő jelenség, hogy e nagy mozgató erő kezelői közt még fölötte kevesen birnak a sajtó rendeltetése iránt kellő felfogással s az irányadás elégséges tudatával. Amilyen egész életünk, a törvényt ugyanakkor, mikor józzák, nem tisztelő számos törvényhozótól kezdve minden rangfokozaton keresztül a legutósó falu kupaktanácsáig, ugyanazt a képet tárja elénk az irodalom is. Ha csak tükre volna ez életnek a sajtó, még hagyján; de fájdalom, ő maga részben megteremtője, részben elmérgesítője annak; ő maga is, de különösen a hírlapirodalom, cse-

kély kivétellel, szintén politikai bódultságban kering, annak áll szolgáltatában. A politikai lapirodalom Molochja minden nap ezer és ezer ivet nyel el: mitöbb a szakirodalmon is e veres, vagy talán véres vonal hnzódik keresztül. Az ó kor által tisztázott s évezredek tanúsága által igazolt eszméket csak elvétve találni egy-egy politikai lapban; s ha találsz, el vannak azok torzítva, összegúzsolva, mert épen ellenkező célokra kizsákmányolva; a szókhöz hamis fogalmakat, a fogalmakhoz hamis szókat kötnek; szabadság, haladás, egyenlőség, törvény, autonómia, Liberalismus sat. nálunk, kevés kivétellel: humbug, reclame, szédelgés, daemagog fegyver.

Tekintsünk csak szét a legszélesebb hatáskörű napi irodalom terén! Nem látjuk-e a leglényegesebb kérdéseket pártérdekeknek alárendelve? Szűkkörű pártnézetek, felekezeti szűkkeblőség, korlátozott elfogultság, nagyra vágyó törpeség, önzés kelepczéi közé szorulva fulad el nem egy közüdvre célzó jó akarat, igazán becsületes törekvés.

Volna csak minden ily gyarlóságtól lehetőleg ment kritikánk, mely a clique és coterie-féle nyomástól menten, csupán a közüdv érdekében, igazán függetlenül gyakorolhatná jótékony hatását s akadálytalanul rostálhatná a lendítő eszméket: mennyivel megkönnyebülne a nagy feladat megoldása ily valódi szellemi areopag serény működése által, ha úgy, mint óhajtandó, igazi értékére szállítatnék minden irányzásra vállalkozó erő! – Sok jogosulatlan becsvágy, sok nyegle bitorkodás lenne illő terére utalva, mielőtt a közügynek oly tetemes kárát okozhatná, mint az ily fegyelmetlenül tekintélyeskedő hátra mozdítók.

Mennyire meglátszanék aztán a tisztultabb eszmék iránya a társadalmi tevékenységen is! Nemzetnél, minő a magyar, az ő igazi mivoltában, ép, egészséges felfogású, józan ítéletű – míg abból a ferde irány ki nem forgatja – az igazán komoly célzatú irodalomnak és értelmi vezérletnek nem lenne oly igen nehéz józanabb közszellemet emelni az irányadó szerepre. Amde akkor tartózkodnia kellene mindentől, mivel komoly irányát meghazudtolja. Ha meggondoljuk, mily fontolatlansággal, mondhatnók, triviális cynismussal beszélnek, vagy inkább fecsegnek gyakran a legtekintélyesebbeknek tartott lapok is a legnagyobb tiszteletet érdemlő tárgyakról: akkor nem csudálkozhatni, ha a legbefolyásosabb erkölcsi tényezők legbuzgóbb igyekvései végre hatástalanokká zsibbadnak.

E tekintetben rosszabbul állunk ma, főleg mink, mint állottak \ Herder korában, melyet ő így ecsetel: „Korunk egyik leggonoszabb ' bűne a szemtelenség, da ez, vakmerőség. Nem, mintha ezelőtt nem szólottak volna gorombán; hanem, hogy valaha oly vakmerő szemtelenséggel vetették volna meg és gúnyolták volna ki az illem és becsület minden elfogadott elvét, a népek és emberek köz- és magán jogait, a világom, kölcsönös kötelmeket és viszonyokat, annak nehezen van mása a történelemben. Hogy minden, mit tudománynak neveznek, felügyelet és vezetés nélkül legyen az államban: úgy hi-

szem, ily szabadságról egy régi törvényhozónak sem volt fogalma. Tagadhatlan, hogy a tudományok egy része szemtelen, ledér, zabolátlan s így a társadalom erkölcsének és gondolkodás módjának ártalmára vágyon. Az egészség és jóllét némely pontjaira nézve minden ember egy, és azok fölött az államnak őrködni kell, különben önmaga pusztul el. Ha bármily istentelen, gyalázatos iratokat is szabad kiadni: nem épen a gyöngékre, betegekre s fegyvertelenekre fognak-e azok hatni? A komoly ember, a gondolkodó, tisztos, munkás polgár megvetéssel fordul el tőlök: de a gyöngé nő, a tapasztalatlan ifjú, a henye kéjencz, talán az ártatlan gyermek is, ezek olvasni fogják és pedig annál mohóbban, minél finomabb, szebb és vonzóbb ruhába öltöztetvék; s így az államnak épen leggyöngébb része, melytől a jövő függ, romlik el a ledér iratok által. Ki ne borzadna vissza e hatástól?! Melyik állam nem köteles gyermekei egészségéről, ereje- s ártatlanságáról gondoskodni? – Nem vádolhatnak engem arról, hogy talán lánczra akarom verni a szellem szabadságát, mely mellett oly kitartóan harcolék. Ízlés egészen más, mint igazság; erkölcs más, mint féktelen gondolat. Mondja ki mindenki, amit igaznak tart, de úgy mint igazat, ne gúnyolva, ne gyalázva és káromkodva!”

Ha Herder feltámadna, e szavait bizonyára szelídeknek találná irodalmunk, de különösen napi irodalmunk hasonlíthatlanul nagyobb részének bélyegzésére.

Első fő bűnük a lapoknak, hogy mindent párt és nagy részt felekezeti szempontból mérlegelnek. Legyen a más párt embere mégoly tiszteletre méltó személyiség, feddhetlen jellem, legmunkásabb honpolgár stb.: az mind nem menti meg őt a meghurezólástól, vagy épen lebunkózástól. Erre még ürügyet sem keresnek, hanem kihallgatás nélkül szolgáltatják ki az irodalom pöczéreinek. Okos, igaz szónak, a hajánál fogva pelengérré hurczolt becsület védelmének Istenért sem adnak tért. Ezen eljárás igazi ármítás, a köz-elerkölcstelenedés előmozdítása; mert az illető lap olvasóit megerősíti a terjesztett valótlanosságok hitében s ez által táplálja az ingerültséget, gyűlölséget pártok s egyesek közt; a rágalmozóknak, áraitoknak pedig szarvat ad, mert jól tudják, hogy a pártnak ritka embere olvassa a másik párt lapjait, s így ők saját pártjok lapjainak mi előtt czáfólatlanul maradván, hírré tesznek szert.

Ami a szűkkeblű felekezetiiséget illeti, némely urak egyre türelmet hordanak ajkaikon, de ez csak humbug. A felekezetek egyike, több levén benne az evangéliomi szelídségből és alázatosságából, türelmes is igazán, mondhatni, birkatürelmű; mindenünnen kiszorítja magát azok által, kik egyre azt kiabálják, hogy a vallásra nem kell tekinteni, de persze csak azért, hogy mások ne tekintsenek rá, ők pedig a legszívósabban tartanak össze s mindenütt hitsorsosait tolják előre, a más felekezetű pedig, nem látván a kártyába, jóhízeműségénél és liberaliskodásánál fogva szépen szekereket tolja,

s az élelmesek markukba nevetnek, neki pedig koppanik, sőt szerencsésnek tartja magát, hogy fölveték a felvilágosultak társaságába, mint olyat, ki fölülemelkedett a vallás nyúgein s nem bigot. Dolgozzál bármennyit, anyagi károssal, egészséged, sőt élted rövidítésével; legyen munkásságod mégoly hasznára is nemzetednek: agyoncsépelnek ráfogásokkal, hazugságokkal, a közönség szemében nagy nyomatékkel bíró ultramontán, jezsuita jelszókkal, bizonyoságot adván arról, hogy a jezsuitákra fogott „finis sanctificat media, tulajdonkép az ő kiváltságuk, s a másokra fogott gúny rajok esik; ha pedig bizonyos kíméletes körülmények közt nem rohannak meg, akkor legalább agyonhallgatnak mind a másfelekezetűek, mind felvilágosult vagyis vallás nélküli hitsorsosid. Ellenben, ha ők csak szűnyognyi eredményt mutathatnak is fel, abból a türelmes lapok elefántot csinálnak; dobbal, trombitával, ágyúval járvák be az országot, sőt a külföldet is, dicsőítve a nagy szülöttet.

Es ez nem csak politikai lapokban, hanem még tanügyi közlönyökben is így járja. Mundus vult dicipi, ergo decipiatur. Egy részről humbug, más részről birkatolerantia!

A lapoknak, sőt részben a szakirodalomnak is legnagyobb baja, hogy csak kevésnek van igazi erkölcsi alapja. A legtöbb csak üzlet, magán érdekeknek szolgáló, de persze mind az önzetlen hazafiság, szabadság, tudomány, műveltség czéje alatt. A lapok és szakközlönyök szaporodásával az írói osztály nemhogy emelkednék, hanem mindinkább süllyed mind a közönség, mind saját szemében; mert legtöbben bérbe adják tollukat egyeseknek, vagy pártoknak; némelyek meg csak saját önző céljaikra indítanak meg lapot, vagy szak-közlönyt, s ha célhoz jutottak, felhagynak vele. Süllyed az írói osztály, mert az írói proletariátus, a kalandorok gombamódrára szaporodnak, s a megvesztegetés s az önelárúsítás a mostani materialisticus élvhajhászó korban már csak mint élelmesség tűnik fel. A sajtó – mindig a csekély tisztességes kivétellel érte – hízelgő szolgálja, cselédje egy részről a közönségnek, más részről a pártoknak, holott az volna tiszte, hogy, mint a hiányzó közvéleménynek pótléka, magasabb erkölcsű tisztább ítéletével irányozzon, vezessen, szellemi s erkölcsi areopagot képezzen. Épen úgy tesz, mint a sophisták, kikről Plato ezt írja: „Ezen bérért tanító mesterek bölcseségnek tartják a néptömeggel mint valami nagy, hatalmas állattal oly módon bánhatni, hogy vágyait és szenvedélyeit fölingereljék s aztán lecsillapítsák, és azt hirdetik szépnek vagy rútnak, jónak vagy rosszának, mit ama nagy állat tart olyannak.” Van ugyan egy-két független írónk is; de ezek távol tartják magukat a napi irodalom vásári zajától, s ha már megsokallván a dolgot kénytelenek néha felszólalni, hangjuk elvesz a bábeli zavarban, túlkiáltják őket.

Mivel a közel múlt jelesei közül többen elhaltak; mások meghivatalba lépven, vagy másképp gátoltatván hallgatnak; mivel 49-ben sok nagy reményű ifjú csatatéren maradt, és azóta nem ne-

veltek új nemzedéket, mely az eltűntek nyomába léphetne, ha csak a költészet terén is: azért most a sajtóban a *dii minorum gentium* és részben pelyhes ifjak gazdálkodnak, kiknek még idejük sem volt tudományt és műveltséget szerezni, erkölcsi tisztítkozás folyamatán keresztül határozott jellemmé formni; kik tanítanak, mielőtt tanultak volna, vak létökre vezetnek.

Ezen gazdálkodásnak egyik forrása az önképző körök ferde irányzására, az azokban táplált *sophistical* eristikára is vezethető vissza, mint amely az éretlen ifjút korát s fejlettségét meghaladó munkakörbe ugratja, a még alig virágzó növényt gyümölcsözésre erőlteti s önteltté, elhízottá, hiúvá teszi s épen ellenkezőjére tanítja annak, mit Niebuhr mondott, t. i. hogy ifjú bölcs nem lény; ellenkezőjére Goethe és Kölcsey azon mondatának, hogy előbb csendes magányban a talentumot kell fejleszteni s csak azután lépni a világ zajába, hol állandó jellem fejlődik. Mit mondjunk még a napi irodalom azon vaczkordairól, kik iskolát sem végeztek!

De ami leginkább kifejlesztette s napról-napra mélyebbre süllyeszti a jelen irodalmat, az a modern világnak általános iránya: a szédelgés a szellemi világban úgy, mint az anyagiban. Napoleon, a szédelgés nagy mestere, e kornak prototypja, miután nemzetét a szédelgés legmagasabb fokára csigázta s Isten tudja, mily mély örvénybe szédítette volt, maga is leszédült; de Párizs divata mérvadó levén, a szédelgés most már általános kórrá lett.

Mivel az oktalan szülők korán érlelnek meg bennünket, s így korán kívánjuk az élvezeteknek mennél több s mennél nagyobb serlegét ürítgetni; éhez pedig sok pénz kell: azért levetvén a józan ész és lassú, becsületes munka nyúgeit, mohósággal esünk neki az anyagi meggazdagodásnak, igen gyakran va *banque*-ot is játszva s nem törődve, mily utón jutunk pénzhez, mily undorító szaga van a piszkos nyereségnek; mert hiszen nekünk sok kell, minden kell, hamar kell. Pedig a görögök és rómaiak példája borzasztó alakban tesz bizonyosságot az egyoldalú anyagi fejlődés következményeiről! S nálunk ez áramlat annyival megdöbbentőbb, mert ezen üzérkedést nem ellensúlyozzák: józan bölcsélet, *humanisticus* és szívnyemesítő tanulmányok és példák; hanem anyag és szellem többnyire végzetes szétválásban vannak; akiknek van, nem gondolnak a társadalommal, hanem többnyire az *epicurismus* legalsó fokán testi kéjnek (*hedonismus*) élnek; akik pedig nemesítőleg tudnák használni az anyagot, azoknak nincs. Az erkölcsi eszmék kihálóban vannak közöttünk; mert csak kevesen adnak rajok valamit, s csak elvétve van igazi gondozójok. Egymásban és a dolgokban való hitünk vesz. Nincs semmi kötelezettségünk egymás irányában; nem érezzük sem az erkölcsi, sem az anyagi solidaritásnak – szükségét; megy kiki, amerre tetszik, él kiki, ahogy tud, nem törődve másokkal, még ügýtársaival sem, ha pelengérré hurczolják őket; örül, hogy őt nem érte a baj a fajoknak létért való küzdelmében; legfőleg a

vele egy gyékényen áruoló czimborák érdeklík, pedig „ma nekem, holnap neked”. íme mily fölséges gyümölcei a megvesztegetett józan észnek, a chimpans-philosophiának!

Ezen anyagi s általában az egész társadalmi életnek aztán hű képmása az irodalom is. Ugyanazon önző, egység, czél és irány nélküli működés, zavar, felfordultság, anyagi nyereségre, szellemi tekintélyre s ez által magas állásra czélzó üzérkedés, pajtáskodás, ugyanazon szédelgés, reclame, humbug uralkodik itt is. Az írói moral kiveszöben van, úgy hogy ha egyik-másik lapnak évi botrányait összeírnék, egész chronique scandaleuse telnék ki belőlök s a Sinkovits-féle botrányoknak sokféle kiadásai lennének. Öregebbjeink, kiknek szavuk még nyomna talán valamit, nem hallatják irányadó kritikai ítéletöket; mi aztán a sok középszerűség mellett a rosznak kövér felburjánzását mozdítja elő s gyerköczéket arra bátorít, hogy ok kritizálják meg az öregeket. Mindenki ír mindenről, amint épen eszébe jut, sem tartalomra, sem alakra nem ügyelve, csak legfölebb arra, hogy keljen a szellemi szörnyszülött, s a nagy reményű szerzőnek híre menjen. És ezt a reclame, a hasonszörű czimborák egyhangú, egyidejű hosanna-kiáltozásai ki is erőszakolják; míg ellenben azt, kinek művét komoly, nemes szellem, tartalmi súly, magasabb törekvés jellemzi, ki nem mára, hanem a jövőre dolgozik, azt, főleg, ha egyik-másik pajtásnak útjában talál állani, vagy ha más felekezeti, lecsépelik, lehetetlenné teszik. És ez még némely tudós akadémiakust is megfélemlít; mert azt látjuk, hogy nyájas mosolylyal kezét szorítanak a hírlapi referensek mérgeesebbjeivel, nehogy rajtok is gyakorolják nemes mesterségeket, a lecsépelést.

E lecsépelés nálunk a pártgyűlölet és düh, az ámítók, izgatók lelketlensége, az úgynevezett intelligentia egy részének kiveszett erkölcsi érzéke, sokaknak buta gögje s a tömeg vakságának közepette annyira ment, hogy alig van jóra való ember, kit így vagy úgy, itt vagy ott be ne piszkoltak volna. Botrány és piszkolódás, pelengérré való hurczolás a legkapósabb árucikk. „Aki bírja, az marja” ez a jelszó, s mindenki iparkodik öklözéssel, sőt letaszítással, legázolással is mások fölé kerekedni; mert hiszen a fajok küzdelme a létért ezt parancsolja (?) Mintha csak Aristophanes és az elerkölcstelenedett Róma korát élnők! Mintha csak Bukarestben volnánk, hol miniszteri székekben s más hivatalokban ülök s ezekre törekvők két pártja van! Egymás becsülése, az egymásban való hit és bizalom, az együvé tartozás és közös célra való egyesülés szükségességének érzete hiányzik nálunk; hiányzik a művelt társadalmak védpajzsa, az erkölcsi közvélemény, mely az egész és az egyedek erkölcsi élete fölött örködnék, a becsületet védelme alá venné, az ellenkezőt megbélyegezné, jutalmazna és büntetne. Ha végezve emberi és hazafiúi kötelességből vállalt nehéz napi munkádat, vigasztaló lelkiösmerettel mint becsületes ember fekszel le, más napra erőt gyűjtendő, megeshetik, hogy neved meggy aláztatására, meghurczoltatására ébredsz,

loi: hogy valamely irodalmi kalandor meg akar moraliter ölni. Ártatlan vagy ugyan, de a világgá eresztett rágalom a jobbakban is legalább gyanút kelt. Jól tudják ezt, kiknek kenyerök a calumniare audacter, semper aliquid haeret. A sérelmet szépen zsebre teheted, mert ilyen apróságot a törvény nem büntet. Egy ellopott vörös hagymáért három rendőr is nyakon csíp: a becsületrabló a szabad sajtó szent paizsa alatt szabadon, sőt büszkén mint hős jár fel s alá; s örülhetsz, ha az irodalmi banditának kevés a tapsolója.

IV.

Vannak, kik meglehetősen olcsó pénzért készek a becsület irodalmi bunkózására. Találkoztak, kik pelengérral fenyegetődzve csikartak ki néhány pénzt, és volt idő, midőn gyöngé morálú lapok is tüntettek az irodalmi banditaság ellen, ad speciem és speeulatió-ból. Azonban e sajnos élelmességnek vannak elpalástolt érdekesést üző árnyalatai is. Fölötte szomorító jelenség, hogy még neveléssel és tanítással foglalkozó egyének is vállalkoznak irodalmi szédelésre és kalózságra! Van Budapesten egy kisebb szövetség, többnyire ifjú hősökből, nagy részt tanárokból álló. Ez, mint a modern philanthropicus nevelésnek magzata, kora érettségre jutván, nem várhatja be az időt, melyben Ő is a becsület és áldásos munkásság szolgálatában megöszült polgárok tisztas sorába fel fog vétethetni. Neki gyorsan kell, minden kell. Neki Athene, Sparta, Róma a haladottabb modern polgárisultságban nem imponálhatnak. Micsoda ostobaság is volt az, a gerusiát és a senatust a legérdemesebb legtisztesebb, legbölcsebb öregekből állítani össze! A mai felvilágosultság kibontakozott már azon balhítből, hogy in senibus consilium, és követeli, hogy valamint a politikai lapok műhelyeiben sok gyermekóriás dolgozik, úgy a közoktatási senatusba is ezen szövetség nagyra törő ifjú vitézei hívassanak meg, minek történetével aztán a senatus Juventus-sza, a bölcs és tisztas gerusia pedig imprudentia- s impudentia-vá lenne változtatandó.

Továbbá, minthogy szerintök az egyetem legtöbb tanszéke gyalázatosan van betöltve, úgy hogy a szegény tanárjelelt ily tudatlan tanároktól semmit sem tanulhat, s így a gymnasiumi tanítás csekély eredményét ebből magyarázzák ki; s minthogy „az a tanár-vizsgáló bizottság valóságos scandalum”: azért az egyetem a német lapok segítségével a külföld előtt is meghurczolt becsületének helyreállítása okvetlenül követeli, hogy elmozdítván ezen képtelen tanárok, helyökre a nemes szövetség azon világhírű tudósai hívassanak meg, kik nagy tudományosságuknak akkor adák jeleit, midőn egyetemi magán tanárságért való folyamodásuk alkalmával az illető bíráló és referáló tanárnak azt vallották, hogy ők az illető tanártárgyból bizony nem tudnak többet, mint amit a gymnasiumban

tanultak, de majd hozzálátnak, ha habilitáltattak; kik ezen egyetemi tanárt, mivel a gymnasiumi ifjúnak is szégyenére való írásbeli próbadolgozataikat mint lomot elvetette s így őket a magán tanárságtól elcsöppentette volt, tudatlannak, az egyetemi tanszékre érdemetlennel nyilatkoztatták, természetesen mindezt hírlapokban.

Ezen nagy tudományú uracsokat kell megbízni a tanárvizsgálással is, mert ők, mint még gymnasiumra sem képesítettek, mint tanári kötelességeikben való hanyagságuk miatt az elmozdításhoz közel volt mintanevelők és mintatanárok, ezek a nyeglék, kik minduntalan az ország legjobb tanáraiul hirdetgetik magukat s az egyetem Valamennyi tantárgyaihoz, valamennyi tanár munkaköréhez areopagita-hangon szólnak, mindent kritika alá venni képesek s így universalgeniek, ezek, kik borzasztó tankönyveket fércelnek össze, kiknek mesterségek nyegleség, ámitás, hazugság, kiket a bölcséleti kar gyűlése mint rágalmozókat bélyegzett meg s mutatott be a miniszternek, – ezek legilletékesebb tagjai lesznek a vizsgáló bizottságnak (?)

E szép szövetség vezérei azon egyetemi tanárookra, kiknek tanszékeit egymás közt elosztották, (már úgymint sperativumokat) catilina-i ügyszeretettel proscibálást határoztak. Minden áron emelkedni, a fontosabb állomásokat kezökre keríteni: ez törekvésök a tanári pálya eme szédelgőinek. Érzik, hogy nagy tettekre képesek és készek, s nincs mulasztani való idő, hogy a közjó mentül előbb érezze működésök áldását. A cél magasztos!?

S hogy célhoz jussanak, befészkeltek magukat majd minden nagyobb lap műhelyébe, honnan adott jelre együttesen szokták intézni támadásaikat a legbecsületesebb emberek ellen is; pelengérré hurczolnak mindenkit, kiről vélik, hogy útjokban áll; magának az őket mellőző miniszternek is azt visították fülébe, hogy itt az ideje mennie, ha elég indiscret a nagy fizetésű állomáson, melyet betölteni nem bír, megmaradni; de ha azt látják, hogy e cselekedés nem sikerült, sőt talán visszalökte őket céljuktól, akkor tíz napra rá dicsérettel halmozzak el a nevelői jellemnek e mintaképei a nyelvök tajtékjában megforgatott minisztert, főleg, ha dobott is nekik oda valamit.

Saját közlönyük is van, melyet, miután a talán eszmélni kezdő tanáregylet tisztos helyeiből kicsöppentek, aligha nem az eylet közlönye ellen indítottak meg. S minthogy a sophisták idejében is a szó és cím arra használtatott, hogy eltakarja a vele ellenkező tettet és tartalmat, Magyar Tanügy-nek csúfolják, nem igénytelen célzással, mint kik korszakát készítik a magyar tanügynek; és nevelésről is beszélnek abban az igen nevelt (?) szerkesztő nem csekély kudarczára, sőt ő maga sem retten vissza e rá nézve sújtó themától. Sajnos, hogy néhány komolyabb férfiú is ráment e lépre; sajnosabb, hogy ezek az anteacták után nem restellik ott feledni nevöket a címlapon az avatatlanok ámitására; legsajnosabb pedig, hogy akadha-

s egyesek érdekeinek talán több tért engedett kelletténél; többet tehetnének a tanítói egyletek, és tehetnének valamit az egyes tanár-testületek is.

Óhajtandó végre, hogy a kormány komolyan gondoskodjék az igazi nemzeti érzelem, valódi műveltség, erkölcsi nemesség visszaállításáról s az igazság kiszolgáltatásáról. Különösen a sajtóval való visszaélés és irodalmi kicsapongások ellen kellene szigorúnak lennie; különben az álliberalismus zajgásától való félelmében csak a rabszolgaságot mozdítná elő erélytelenségével.

„O quisquis volet impias caedes et rabiem tollere civicam, si quaeret páter urbium subscribi statuis, indomitam audeat refrenare licentiam, clarus postgenitis! Quatenus heu nefas! virtutem incolu-mem odimus, sublatam ex oculis quaerimus invidi. Quid tristes querimoniae, si non supplicio culpa reciditur? Quid leges, sine moribus vanae, profleunt? (Horatius.)

Így juthat nemzetünk ismét önmagához s önmagába; így lehet a meg hasonlásokat mérsékelni, az igazi egyeséget mindinkább visszavarázsolni, erkölcsi tisztulás útján. E nélkül silány phrasis az egyetértés, egyenlőség, szabadság, testvériség, haladás kongatása.

Pesten, 1873. évi jan. 20-n.

Lubrich Ágost.